

ІМПЛІЦИТНЕ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПОСЛУГИ РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ

IMPLICIT LEARNING IN THE EARLY INTERVENTION SERVICE SYSTEM

У статті здійснено теоретико-емпіричний аналіз проблеми імпліцитного навчання в контексті сучасної послуги «раннє втручання». Проаналізовано поняття «імпліцитне навчання» у науковій літературі вітчизняних та зарубіжних дослідників різних поколінь. З'ясовано, що до тепер поняття «імпліцитне навчання» використовувалося переважно у лінгвістиці. Представлено визначення поняття «імпліцитне навчання» різними науковцями.

Встановлено передумови для активізації й розширення послуги «раннє втручання» в Україні в умовах сьогодення. Окреслено особливості розвитку дітей раннього віку з особливими освітніми потребами або ризиками їх виникнення з позицій нейрофізіології.

Підкреслено, що імпліцитне навчання є ефективним інструментом у системі раннього втручання, оскільки відповідає природним способам засвоєння знань і навичок дітьми раннього віку. У змісті нашого дослідження визначено, що імпліцитне навчання – це процес, за якого засвоєння інформації та навички відбувається без явної усвідомленості цього процесу. Зазначено, що завдяки імпліцитному навчанню відбувається актуалізація використання щоденних рутин як чинників засвоєння нових знань, умінь, навичок і їх автоматизації. Знання набуті під час імпліцитного навчання міцно закріплюються в пам'яті та рефлексивно відтворюються у разі потреби під час виконання повсякденних рутин дитиною раннього віку з особливими освітніми потребами або ризиками щодо їх виникнення, на відміну від інших способів засвоєння знань та навичок, які втрачаються з часом, або під впливом хвороби. Особливу увагу приділено тому, що імпліцитне навчання сприяє природному засвоєнню навичок у повсякденному житті. Завдяки імпліцитному навчанню створюється середовище, яке стимулює всебічний розвиток дітей раннього віку, особливо за наявності у них особливих освітніх потреб.

Ключові слова: імпліцитне навчання, раннє втручання, діти з особливими потребами, ранній розвиток.

The article provides a theoretical and empirical analysis of the problem of implicit learning in the context of the modern service of «early intervention.» The concept of «implicit learning» in the scientific literature of domestic and foreign researchers of different generations is analyzed. It has been found that until now, the concept of «implicit learning» has been used mainly in linguistics. The definition of the concept of «implicit learning» by various scientists is presented.

The prerequisites for activating and expanding the service «early intervention» in Ukraine in the current conditions are established. The features of the development of early children with special educational needs or risks of their occurrence from the standpoint of neurophysiology are outlined.

It is emphasized that implicit learning is an effective tool in the early intervention system since it corresponds to early children's natural ways of acquiring knowledge and skills. Within the framework of our study, it is determined that implicit learning is a process in which the acquisition of information and abilities occurs without explicit awareness of this process. It is noted that implicit learning actualizes using daily routines as factors for acquiring new knowledge, skills, and abilities and their automation. Knowledge acquired during implicit learning is firmly fixed in memory. It is reflexively reproduced when necessary during the performance of daily routines by a young child with special educational needs or risks of their occurrence, in contrast to other methods of acquiring knowledge and skills that are lost over time or under the influence of illness. Particular attention is paid to the fact that implicit learning contributes to the natural acquisition of skills in everyday life. Thanks to implicit learning, an environment stimulates the comprehensive development of young children, especially if they have special educational needs.

Key words: implicit learning, early intervention, children with special needs, early development.

УДК 37.091.3:159.922.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/79.2.16>

Синиця А.О.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри прикладної психології та логопедії
Бердянського державного педагогічного університету (Запоріжжя, Україна)

Санагурська Н.І.,

Студентка III курсу факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Бердянського державного педагогічного університету (Запоріжжя, Україна)

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Вагомість раннього розвитку дитини визначається значущістю цього періоду у формуванні основних навичок, які відіграють важливу роль у подальшому житті й розвитку дитини. Саме вчасне звернення уваги батьків та фахівців на розвиток дитини в ранньому віці забезпечує найбільш сприятливі умови для формування необхідних навичок, які впливатимуть на майбутнє дитини та успішну інтеграцію її в соціум. Підтвердженням цього є результати наукового пошуку К. Nelson, який стверджує слід враховувати особливості мозку, а саме його нейропластичність, пов'язану зі здатністю нервової системи (нейронних мереж) змінюватися на підставі досвіду на клітинному, метаболічному або анатомічному рівнях (К. Nelson). Автор наголошує, що така здатність уповільнюється з плином часу, тим самим втрачається сензитивність

даного віку, що обумовлює уповільнення і навіть унеможливлення процесів гармонійного розвитку дитини [9; 13].

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Здійснений аналіз сучасної літератури показав, що питання імпліцитного навчання розглядається переважно у працях та наукових пошуках вітчизняних та зарубіжних фахівців з лінгвістики (Г. Колесник, М. Мальченко, О. Пантелєєва, Є. Устинова, О. Шамов, R. De Keyser, A. Reber, C. Sanz, P. Ronald, K. Hecht та ін.). Термін «імпліцитне навчання» вперше був використаний близько 50 років тому в статті під назвою «Implicit learning of artificial grammars» [14]. На думку А. Reber, імпліцитне навчання – це навчання без усвідомлення того, що вивчається, абстракція інформації з навколишнього середовища без звернення до експліцитних систем для декодування стимулу [14, с. 88].

Як вважає Y. Gulstein, імпліцитне навчання – це отримання знань про неявну структуру складного середовища за допомогою процесу, який відбувається природно, просто і без свідомих операцій [7]. На переконання С. Sanz, імпліцитне навчання – це процес виявлення та представлення моделей коваріації серед елементів навколишнього середовища [15, с. 35–49]. Науковці неоднозначно підкреслюють сутність імпліцитного навчання як такого, що реалізовується в щоденній рутині. Цей підхід є особливо ефективним для дітей з особливими потребами, оскільки він використовує природні ситуації для розвитку необхідних навичок. Безперечно, це стосується дітей раннього віку, що на нашу думку, впливає на формування позитивних індикаторів розвитку враховуючи специфічні особливості та сприяє їх кращій соціалізації.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні, коли активно розвиваються інклюзивний простір для дітей з особливими освітніми потребами, першою сходинкою якого є послуга раннього втручання, що спрямована на допомогу дітям раннього віку (від народження до повних 3-х років) з особливими освітніми потребами або ризиком їх виникнення [12], питання імпліцитного навчання у практиці надання даної послуги складає великий науковий інтерес. Питання надання послуги раннього втручання досліджується вітчизняними науковцями-практиками А. Амосовою, М. Гриньовою, О. Дубровіною, Г. Кукурузою, А. Кравцовою, О. Коваленко, О. Ковтун-Стрельніковою, А. Торбою, О. Хворостенко та ін. [4; 6]. Саме, у наукових пошуках фахівців з раннього втручання, національних тренерів з раннього втручання А. Кравченко, Г. Кукурузи, А. Торби, О. Хворостенко та ін., вперше згадується про роль та необхідність імпліцитного навчання. Відповідно, на сучасному етапі активного запровадження послуги раннього втручання у систему інклюзивної освіти, існує гостра практична необхідність обґрунтування ролі та специфіки використання імпліцитного навчання в структурі надання послуги.

Мета: обґрунтувати специфіку та роль застосування імпліцитного навчання в системі надання послуги раннього втручання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні дослідження у сфері раннього втручання свідчать про те, що ефективність цієї послуги значною мірою залежить від її сімейно-центрованого характеру, використання трансдисциплінарного підходу в роботі команди, забезпечення її безперервності та реалізації в природному середовищі дитини. На сьогодні сімейно-центрована модель, орієнтована на рутинні процеси, інтегрує найсучасніші науково обґрунтовані підходи, зокрема щодо механізмів навчання і розвитку дітей раннього віку, активної участі родини (партисипативності) та

формування партнерських відносин між батьками й фахівцями. Особливе значення впровадження послуг раннього втручання набуває в умовах війни, коли різко зростає кількість сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, що можуть негативно вплинути на розвиток дитини [1, с. 4]. Період розвитку дитини від народження до трьох років – це час виняткової чутливості до впливу навколишнього середовища; час, що має визначальну роль у формуванні архітектури мозку; час формування якості структур та функцій мозку, що створює або стійку, або крихку основу для всіх наступних моделей взаємодії з навколишнім середовищем, отримання та обробки життєвого досвіду. Ранній вік є надважливим для повноцінного розвитку дитини [9, с. 3]. У перші роки життя дитина майже весь час знаходиться в оточенні найближчих людей, і лише в спільній роботі з батьками можна розвинути інтерес і любов до багатства і краси всього, що її оточує. Дитина, яка отримує належну стимуляцію та догляд з самого народження, має більшу впевненість у собі, розвиненішу моторику та кращі комунікативні навички. Вона відчуває себе активною та самостійною особистістю, що сприяє її загальному розвитку та успіхам в майбутньому не зважаючи на особливості розвитку [4]. Дослідження підтверджують, що перші роки життя дитини є визначальними для її подальшого росту та розвитку і впливають на її майбутнє. При цьому кожна дитина пізнає світ у своєму темпі і потребує різного обсягу зусиль з боку дорослих, особливо, це стосується дітей з особливими освітніми потребами [8]. Згідно зі статистичними даними Міністерства охорони здоров'я [9], кількість дітей з особливими освітніми потребами у сучасному суспільстві невпинно зростає, це зумовлено системою негативних факторів (соціальних, екологічних, педагогічних тощо), що впливають на організм дитини та зумовлюють виникнення труднощів у розвитку з моменту народження дитини. У зв'язку з цим прослідковується активізація розбудови інклюзивного середовища в Україні та пошук ефективних шляхів налагодження процесу надання інклюзивних освітніх послуг [16].

Крім вище зазначеного, одним із пріоритетних напрямків нашої держави є охорона материнства та дитинства. Раннє втручання є послугою, отримання якої максимально збільшує шанси дітей на реалізацію власного потенціалу, дає змогу максимально ефективно використовувати потенціал сім'ї, підсилювати її та нарощувати самозарадність, самоефективність батьків.

Концепцією створення та розвитку системи раннього втручання, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26.05.2021 р. № 517, визначено, що запровадження системи раннього втручання вимагає вироблення єдиної цілісної системи надання послуги раннього

втручання – міждисциплінарної, сімейно-центрованої комплексної послуги, що спрямована на ранню мінімізацію впливу порушень розвитку в дітей віком до чотирьох років на їх повсякденне функціонування, покращення їхнього розвитку, посилення компетентності та самозарадності батьків, поліпшення якості життя сім'ї. Послуга раннє втручання сьогодні є першою сходинкою інклюзивної освіти [1].

Раннє втручання – система заходів, спрямованих на розвиток дітей раннього віку (від народження до 4 років) з фізичними, сенсорними, психічними, інтелектуальними порушеннями розвитку або ризиком виникнення таких порушень та орієнтованих на підтримку батьків чи законних представників таких дітей [6, с. 10]. Разом з цим важливо пам'ятати що сім'я дитини є первинною та провідною соціальною ланкою виховання дитини. Згідно з дослідженнями, С. Dunst, S. Odom, R. Horner, M. Snell, J. Blacher кожна дитина протягом дня бере участь у 40–50 щоденних активностях. Будь-яка активність дає 8–10 навчальних можливостей. А це мінімум 200 000 навчальних можливостей в рік. Тому, батькам рекомендують щодня практикувати навички та техніки розвитку дитини вдома, щоб забезпечити стале формування ефективних навичок дитини [12].

Невпинне удосконалення обсягу знань у сучасному суспільстві потребує від особистості самостійності у всіх сферах її життєдіяльності. В історичній ретроспективі світова спільнота постійно і систематично втілює фундаментальні принципи сучасної освіти «навчитися пізнавати», «навчитися діяти», навчитися спільно співіснувати. Американський дослідник J. Delor, виділяє в якості домінантних вимог для самостійного здобуття знань, постійно їх актуалізувати та ефективно втілювати у практику [3, с. 4]. На нашу думку, це можливо за умови створення умов для імпліцитного навчання, організація спеціального простору з використанням різноманітних предметів, іграшок, що стимулюватимуть формування позитивних навичок.

Імпліцитне навчання – це процес, за якого засвоєння інформації та навички відбувається без явної усвідомленості цього процесу. Це означає, що дитина може набувати знань або вмінь просто завдяки досвіду і повторенню, навіть не підозрюючи про це. Цей вид навчання дуже важливий для розвитку багатьох навичок, таких як мовні здібності, рухові вміння, а також для формування соціальних і когнітивних навичок. Імпліцитне навчання здійснюється незалежними автоматичними системами та, ймовірно, повинно здійснюватися навіть без залучення уваги. І саме, імпліцитне навчання у послугі раннє втручання, забезпечує досягнення SMART-цілей, використовуючи рутини у повсякденному житті. За твердженнями О. Пантелєєвої, імпліцитне навчання – це інтуїтивний процес

навчання, що відбувається без усвідомлення мети навчального процесу [11, с. 261].

До прикладу, імпліцитне (неявне) навчання особливо ефективне в процесі вивчення рідної мови. Експерти в галузі психолінгвістики визначають вирішальну роль імпліцитного навчання під час опанування рідної мови. Саме завдяки імпліцитному навчанню діти з раннього віку здатні вимовляти слова і будувати речення без систематичного вивчення граматики. Для дитини мова, яка її оточує з народження, яку вона постійно чує – це система сигналів для спілкування і виживання. При цьому безперечним фактом залишається те, що діти опановують рідну мову несвідомо під час повсякденного спілкування та ігор. Таким чином, імпліцитне вивчення рідної мови доводить, що носії мови вимовляють звуки і будують речення рефлексивно, оскільки імпліцитні знання знаходяться в імпліцитній пам'яті та відтворюються автоматично під час мовлення [5, с. 213]. Крім того, хочемо зауважити, що мовою позначаються предмети, що оточують дитину, а також супроводжуються дії та стани, які відбуваються навколо, таким чином увесь процес розвитку дитини у ранньому віці – це суцільне імпліцитне навчання, що реалізується при виконанні повсякденних рутин дитини та її сім'ї.

Крім того, саме одним із принципів на яких базується ефективний в допомозі розвитку дітей раннього віку підхід є розвиток дитини в природному середовищі. Цей принцип забезпечується в умовах, які формують повсякденні рутини життя дитини і її родини, в яких набувається щоденний досвід, відбуваються контакти з близькими людьми і максимально здійснюється набуття дитиною функціональних навичок та умінь, забезпечує їх успішне закріплення у майбутньому [6, с. 110]. Ігри допомагають дитині не тільки отримувати задоволення від домашніх справ і спілкування, а й сприяють імпліцитному навчанню дитини раннього віку [2, с. 77].

У рекомендаціях для батьків дітей з особливими освітніми потребами або ризиком щодо їх виникнення Г. Кукуруза та А. Кравцова, наголошують, що «Сімейно-центрований принцип у послугі раннє втручання, допомагає зрозуміти, як зробити повсякденні домашні справи цікавими розвивальними заняттями для малюка, пояснити, що батьки повинні робити для своєї дитини, а що можна робити разом з нею [2, с. 96]. Однак найважливіше, що всі повинні пам'ятати, – це те, що дитина (якими б не були труднощі в її розвитку!) – це, перш за все, дитина. І вона від природи прагне до життєвої активності та участі у всьому, що її оточує, до спілкування і контакту. Кожен день батьків маленької дитини наповнений безліччю домашніх справ, але кожна справа може стати для дитини відкриттям і тренуванням, якщо внести в ці справи трохи гри! Гра не тільки для забави!» [2, с. 105].

Знання набуті під час імпліцитного навчання міцно закріплюються в пам'яті та рефлексивно відтворюються у разі потреби під час виконання повсякденних рутин дитиною раннього віку з особливими освітніми потребами або ризиками щодо їх виникнення, на відміну від інших способів засвоєння знань та навичок, які втрачаються з часом, або під впливом хвороб [6, с. 211]

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, імпліцитне навчання у системі послуги раннього втручання є надзвичайно важливим. Під час аналізу сучасної літератури нами розкрито підстави розбудови інклюзивного простору, підкреслено твердження, що першою сходинкою інклюзії є раннє втручання. Обґрунтовано унікальність даної послуги та розкрито роль та ефективність імпліцитного навчання у послугі.

Імпліцитне навчання є ефективним інструментом у системі раннього втручання, оскільки відповідає природним способам засвоєння знань і навичок дітьми раннього віку. Воно сприяє формуванню необхідних компетенцій у повсякденному середовищі, забезпечує індивідуалізований підхід і дає змогу залучати сім'ю до процесу розвитку дитини. Такий підхід допомагає не лише розв'язувати поточні проблеми розвитку, а й створювати фундамент для подальшого навчання і соціальної адаптації. Особливу увагу приділено тому, що імпліцитне навчання сприяє природному засвоєнню навичок у повсякденному житті. Створюється середовище, яке стимулює всебічний розвиток дитини, особливо за наявності у дітей особливих освітніх потреб. Водночас у цій науковій статті окреслено лише частину аспектів даної проблеми, які потребують подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алгоритм дій команди раннього втручання в сімейно центрованій моделі: методичні рекомендації / Г. Кукуруза та ін.; Харків, 2024. 29 с.
2. Баташева Н., Прохоренко Л. Послуга раннього втручання в Україні: контент-аналіз проблеми. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Київ, 2022, 1(21), 104–115. <https://doi.org/10.33189/epn.v1i21.214>

3. Грама Н.Г. Сенсорний розвиток дітей раннього віку: теорія і практика: монографія. Одеса, 2018. 239 с.

4. Кравцова А., Кукуруза А. Коли ти просто робиш це: книжка для всіх матусь та татусів. К.: Інститут раннього втручання. 28 с

5. Колесник Г. О. Імпліцитне навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей. *Закарпатські філологічні студії*. Т. 1, вип. 29. С. 211–215. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/29/part_1/39.pdf

6. Кукуруза Г.В. Психологічна модель раннього втручання: допомога сім'ям, що виховують дітей раннього віку з порушеннями розвитку: монографія. Х.: Планета-принт, 2013. 244 с.

7. Мальченко М.С. Імпліцитне навчання граматики учнів старшого етапу за допомогою гумору: монографія. Житомир: Вид. Житом. держ. ун. ім. Ів. Франка, 2022. 157 с.

8. Синиця А.О. Логопедичний супровід дитини раннього віку з церебральним паралічем: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. Київ, 2024. 258 с.

9. Статистичні дані. *Міністерство науки та освіти України* URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>.

10. Пантелєєва О. Експліцитне та імпліцитне навчання граматики французької мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич, 2023. Вип. 63. Т. 2. С.258–263. DOI: 10.24919/2308-4863/63-2-42

11. Dunst C.J. Early intervention for infants and toddlers with developmental disabilities. *Handbook of developmental disabilities*, 2007. p. 161–180. <https://psycnet.apa.org/record/2007-15534-008>

12. Nelson K.B., Ellenberg I.H. Antecedents of cerebral palsy. *New England Journal of Medicine*. 1986. Jul 10; 315(2). P. 81–86.

13. Reber A.S. Implicit learning of artificial grammars. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 1967. 6(6), 855-863. [https://doi.org/10.1016/S0022-5371\(67\)80149-X](https://doi.org/10.1016/S0022-5371(67)80149-X)

14. Sanz C., Ronald P. Implicit and Explicit Language Learning. *Georgetown University Press*, Washington, 2011. 242 p. URL: https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/1044611/9781589017290_GURT_2011.pdf.

15. Zhang W., Suprun M., Zubrytskyi I., Smerechak L., Lytvyn I. Inclusive education: Building spaces of equality and support for all students. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. 1(42). P. 114–118.